

Groningen en de Toeslagenaffaire

Wat kunnen we leren uit de achtergronden van systeemfalen?

Marijke Malsch¹

Wat betreft het serieus nemen van burgers, vooral de zwakkere en lager opgeleide, valt in Nederland nog veel te winnen. Andere landen doen meer moeite om burgers te laten participeren en hen serieus te nemen.

In het Vooraf van afl. 10 van dit jaar bespreekt Corien Prins de aardgaswinningsaffaire in Groningen en de Toeslagenaffaire. Die relateert zij aan afnemend publiek vertrouwen en de rechtsstaat. Zij noemt ook de opleiding van juristen. Juristen hebben te weinig sensitiviteit voor systeemfalen, stelt zij.

Ze slaat de spijker op de kop. Dit soort affaires heeft te maken met de houding van de overheid en met structurele kenmerken van ons systeem. Ik noem nog een kenmerk: *het negeren van gewone burgers*, dat soms zelfs het karakter krijgt van *minachting voor gewone burgers*. Wat betreft het betrekken van gewone burgers in belangrijke maatschappelijke segmenten en beslissingen verschilt Nederland van andere landen. Ik geef enkele voorbeelden, maar er zijn er meer.

In vrijwel alle landen wereldwijd bestaan er vormen van lekenrechtspraak. In Engeland en Wales, Noorwegen, Zweden, Denemarken en Duitsland wordt bijvoorbeeld een groot deel van alle strafzaken met behulp van lekenrechters afgedaan; veelal door gemengde panels (leken- en professionele rechters samen). Dat is in Nederland alleen weinig bekend. We gaan er vaak vanuit dat ons professionele systeem het enig denkbare en juiste is.

Landen buiten Nederland zien lekenparticipatie als democratisch principe: rechtspreken doe je niet zonder de eigen burgers erbij te betrekken. In ons land kan alleen al het aanroeren van lekenrechtspraak grote ergernis opwekken.² Wat elders volstrekt normaal is, wordt bij ons meestal resoluut afgewezen.

Gerelateerd aan lekenrechtspraak is de openbaarheid van de rechtspraak. Omdat wij geen lekenparticipatie hebben, besteden we weinig aandacht aan openbaarheid en begrijpelijkheid voor de burger. De juristen begrijpen elkaar onderling immers prima. De openbare zitting wordt uit efficiencyoverwegingen steeds meer omzeild en afgekneld.³ Juridisch taalgebruik is en blijft – vaak node-loos – ingewikkeld, de burger snapt het lang niet altijd. De strafbeschikking, waarbij politie of officier van justitie een straf oplegt buiten rechter en openbare zitting om, gaat

met enige regelmaat ten koste van gewone burgers. Nederland gaat met dit soort ontwikkelingen verder dan andere landen waar openbaarheid, een advocaat en een rechter nog immer van veel belang worden gevonden ter bescherming van de gewone burger.⁴

Het laatste voorbeeld betreft de langdurige zorg. Decennialang zijn gehandicapten en psychiatrisch patiënten gedwongen uit hun instellingen gehaald en in de maatschappij gezet. Wettelijke inspraakrechten werden daarbij genegeerd, maar toezicht ontbrak. Het idee was dat de bureaus hen wel zouden opvangen in de woonwijk, maar dat gebeurde vaak niet. Vereenzaming was een veelbesproken gevolg. Familie die het niet eens was met de gedwongen verhuizingen werd genegeerd en soms zelfs belachelijk gemaakt. Vastgoedontwikkelaars profiteerden van deze beweging, die ten koste ging van de meest zwakke burgers.⁵

Bovengenoemde voorbeelden laten onwil zien om de gewone burger te betrekken in maatschappelijke segmenten en beslissingen, en om iets te doen met hun standpunten en ervaringen. Veel andere landen doen meer moeite om burgers te laten participeren en hun geluid serieus te nemen. Hun voorbeeld verdient op punten navolging, waarmee ik niet wil zeggen dat we alles moeten overnemen. Maar wat betreft het serieus nemen van burgers, vooral de zwakkere en lager opgeleide, valt in Nederland nog veel te winnen. Wellicht kan dat ook helpen om toekomstige affaires te voorkomen. ●

Auteur

1. Prof. mr. dr. M. Malsch is hoogleraar bij de Open Universiteit en fellow bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

Noten

2. M. Malsch, *Democracy in the courts. Lay participation in European criminal justice systems*, Aldershot: Ashgate 2009, 2016.

3. L. van Lent, A. Smolders & M. Malsch, "We kennen allemaal de stukken ...".

Pleidooi voor een onmiddellijker strafproces in Nederland,' *DD* 2020/38, afl. 7, p. 528-524.

4. M. Malsch, 'Over de dubbeltjes in het recht. De snelle afdoening van strafzaken,' *NJB* 2023/326, afl. 5, p. 369-375.

5. M. Malsch, *Hoe gehandicapten hun thuis verloren*, Noordboek, 2022.